

ergo confictum videtur id externae sensationi attribuere. Secundo, quia non redditur sufficiens ratio, quare species interior non pendeat in conservari a sensatione externa, si est imperfectior effectus. Tertio, quia similes aliae consensiones reperiuntur in potentiis vitalibus ejusdem animae, nam una operante alia operatur, et non aliter: ergo similiter in praesenti. Denique hic dicendi modus consonat cum statuendis infra de intellectu, ideoque placet magis, quamvis modus alius in secunda coniunctione positus non sit improbabilis.

11. *De speciebus compositis ex sensatis.*— Ex his constat quid dicendum sit de speciebus compositis ex sensatis, quando scilicet internus sensus species simplices componit, dum, exempli gratia, montem auream imaginatur: de tali enim cognitione est difficultas, an fiat per duas species montis, scilicet, et auri, an per unicam tantum representantem montem aureum. Divus Thomas, locis citandis, infra in c. 18, affirmare videtur hoc secundum, quod probabile fiet, si exponatur, non quidem de primo actu, quem certe simplices tantum species antecesserant, ac per modum unius ad ipsum eliciendum concurrerant, sed de reliquis in posterum ob relictam jam ex priori illo actu unicam speciem. Quod etiam fit credibile ab experientia. Qui enim nunquam cognovit montem aureum, ut illum fingat, prius concipit singulas partes cum quadam successione, quod signum est in ea compositione usum fuisse speciebus utriusque partis: at deinceps absque nova compositione et transcurso imaginatur facile montem aureum ob relictam scilicet in potentia speciem unicam illius representatricem.

12. *De speciebus insensatis aliorum placitum.*— Denique circa species insensatas, ut in fine numeri quinti dicebamus, notandum duplice cognoscere a sensu interiori, vel sub extrinseca illa ratione, quae sensibus exterioribus objicitur, vel sub alia magis abdita ratione. Ex hac ergo duplice ratione, et cognitione duplex solet induci species in interiori sensu, sensata scilicet et insensata, quod enim ad representandas has rationes duplex requiratur species patet, tum ex earum diversitate, tum quia stat representari unam, altera non representata: lupus enim habet speciem alterius lupi representantem illum tantum sub ratione lupi, ovis vero representantem præterea sub ratione inimici: sunt ergo species distinctæ. Porro si verum est species has insensatas dari, non possunt sane fieri ab objecto,

ut constat ex dictis: unde necessario dicendum fieri a potentia interiori, media cognitione rei sensitæ, in qua fundatur illa superior ratio non sensitæ: itaque si ovis, verbi gratia, per speciem sensitam lupum cognoscet, ut sic, resultabit, propter naturarum contrarietatem, in eadem, vel alia potentia species representans illum sub ratione inimici, quæ in alio lupo non resultabit, cum dictam contrarietatem non habeant.

13. *Verior sententia.*— Mihi tamen probabilis videtur species insensatas non distinguiri a sensatis, sed per eamdem speciem, quæ ovi, verbi gratia, representat lupum cognosci ab illa sub ratione inimici: primo, quia nulla est necessitas distinguendi, nam statim ac sentit ovis lupum, sentit esse inimicum, potest ergo per eamdem speciem utrumque judicare: quod vero in lupo alio possit unum judicium sine alio inveniri, non arguit diversitatem in speciebus, cum per eamdem valeat una potentia plura, quam altera cognoscere, et judicare propter diversam virtutem, aut diversum instinctum naturæ. Et confirmatur primo: nam avis nondum experta pluviam (ut pote forte verno tempore nata) ventum sentiens ad tutum locum se recipit: quis autem credit eam ex cognitione venti elicere speciem representantem pluviam venturam: per eamdem ergo speciem, qua cognovit ventum, naturali instinctu judicat illum esse fugiendum, nec talis fugæ rationem querit, aut pluviam cognoscit, quam nullam viderat: simile ergo erit in cognitionibus brutorum similibus. Secundo non solum superfluum, sed etiam impossibile videtur rationem inimicitiae representari a sensibili specie abstracto modo: quo enim pacto species sensibilis representare valet lupum sub ratione inimici, nisi representando sub hac figura, hoc colore, odore, etc.; ergo impossibile est, quod species representans sub ratione insensata, distinetur sit ab specie representante sub sensitâ: ratio ergo illa insensata non est representabilis ab speciei materiali, ut abstracta a ratione sensitâ, sed ut modus quidam in illa fundatus, atque adeo non oportet dictas species distinguere.

14. *Quarta assertio.*— Ex quibus omnibus colligitur ultima conclusio, respectu sensuum internorum necessario esse ponendum aliquem sensum agentem intentionales species. Hæc patet ex dictis, quod vero Aristoteles hoc numquam dixerit non urget, multa enim alia præterivit, alia exacte non tractavit: fatemur quidem S. Thomam, prima parte, quæstione

septuagesima nona, articulo tertio ad primum, hanc activitatem specierum videri denegare omnibus sensibus, sed fortasse, ut supra diximus, de sensibus loquitur quantum ad primam receptionem specierum, quæ fit ab objecto, ex qua originatur cujuscumque alterius speciei productio.

CAPUT X.

AN SENSUS IN COGNITIONE SUA FALLI POSSIT.

1. *Nomen judicij in simplicibus cognitionibus late usurpat auctor, ut patet supra 6, n. 2, et in Metaphysica, disp. 8, sect. 4, n. 6, sicut et nomen falsitatis, in disp. 9, sect. 1, n. 14.*—*Consulaturetiam auctor, disp. 8 Metaphysicae.*—*Prima antiquorum opinio.*—*Secunda opinio.*—Quæstio de veritate et falsitate actus cognoscendi communis est omnipotentiæ cognoscitive, tamen quia metaphysica, non est exakte de sensibus tractanda: sed solum dicemus de eorum nonnulla cognitione, quoniam Aristoteles id etiam tetigit. Est ergo supponendum veritatem cognitionis consistere in conformitate judicij et rei, de qua fertur. Duplex vero est judicium, nempe complexum et simplex, et in utroque potest esse veritas suo modo, scilicet complexa et incompleta, ut exposuimus late in primo perihermen. Hic ergo quæstio solum est de veritate, vel falsitate incompleta, cum in sensibus, de quibus disputamus, cognitio complexa non reperiatur. Hoc posito fuit prima opinio Academicorum, nullum sensum habere posse judicium certum, contra quos disputat Cicero in quæstionibus Academicis, Tertullianus, lib. de Anima, cap. de quinque sensibus. Secunda fuit Epicureorum, nunquam decipi sensus in suo judicio, contra quos etiam arguit ibidem Cicero, et D. Augustinus 8, de Civit., cap. 7, Aristoteles vero 2, de Anima, cap. 7, ex parte tradit hanc opinionem, dum ait sensum circa proprium sensibile nunquam errare, et Albertus 2, de Anima, tract. 3, cap. 1, rationem affert, quia ex natura sua sensus inclinatur ad tale objectum, inclinatio autem naturæ semper est ad verum, et nunquam ad falsum, sicut intellectus non potest falli in assensu primorum principiorum, quia ad illa habet naturalem inclinationem. Et confirmatur, quia si sensus posset falli, nulla esset certitudo in scientiis maxime in philosophia, quæ a sensibus ducit originem, primo Posterior., cap. 18, et 4, Ethicorum, cap. 7.

2. *Prima conclusio.*—Difficultas potissima in praesenti est de sensib[us] externis, de quibus Aristoteles pronuntiavit circa sensib[us] tum communia, tum etiam per accidens, falli posse, circa propria vero minime. Quæ sententia quoad sensib[us] per accidens est manifesta, quia ab illis non immutatur sensus, unde facile hallucinari potest, ut etiam docet experientia. At quoad sensib[us] communia, et propria est difficultas, nam sicut potest falli visus judicans rem esse tantæ quantitatis, cum sit majoris, ita potest falli judicans rem esse hujus coloris, cum sit alterius. Sit tamen prima conclusio. Circa sensibile proprium adæquatum non potest falli sensus, ut visus non potest falli judicans rem esse coloratam, neque auditus judicans hunc esse sonum. Rationem indicat divus Thomas, prima part., quæst. 85, art. 6, quod potentia ferri nequeat extra suum adæquatum objectum: ergo id, quod cognoscit, necessario debet contineri intra latitudinem ejus: non ergo circa illud falli potest. Solum est advertendum, quale nam sit adæquatum objectum, nam in visu colores etiam apparentes (ut vocant) ad ejus objectum spectant. Atque prædicto modo explicant multi differentiam constitutam a Philosopho inter sensibile proprium et commune, quod in ordine ad proprium adæquatum falli non possit sensus, posset tamen in ordine ad commune.

3. *Secunda conclusio.*—*Quorundam placitum probabile.*—*Instantiam patitur.*—Sit tamen secunda conclusio. Circa sensibile commune absolute sumptum, non potest falli sensus, quare ex hac parte non videntur differre sensibile proprium et commune. Probatur, nam licet visus possit decipi judicando rem tantæ, vel tantæ magnitudinis, falli tamen non potest, judicando habere magnitudinem, nec similiter falli potest judicando habere figuram, licet falli possit, sitne illa triangulus, an quadrangulus: at vero in tribus aliis sensibilibus etiamsi in communi sumantur, potest falli sensus, eo quod sunt magis extrinseca, seu remota a propriis objectis. Respondent tamen, qui universaliter assignant dictam differentiam inter sensibile proprium et commune, potentiam ab intrinseco non posse falli circa adæquatum sensibile proprium, quia intrinsecum illi est, non posse ferri extra illud, circa sensibile autem commune posse falli, per se loquendo, licet per accidens circa aliquod non fallatur, propter intrinsecam connexionem, quam habet cum aliquo proprio, ut quantitas habet cum re visible, quæ doctrina probabilis

est, quamvis cavillum etiam pati possit, quia potentia ex propria quoque ratione, ac per se extensionem in objecto postulat, atque adeo ab intrinseco habet, quod circa illud falli non possit.

4. *Tertia conclusio.* — Tertia conclusio. Tam circa sensibilia propria, quam circa communia in particulari sumpta, potest falli sensus. Utrumque constat experientia, sed ut intelligatur totius conclusionis ratio, recolendum, in sensatione intervenire productionem speciei, deinde sequi actum sentiendi : quoniam ergo species ipsa principium est cognitionis, ideo cognitio semper conformis prodit speciei, semper enim talis cognoscitur res, qualis representatur per speciem, atque ad hanc solam conformitatem attendens citatus Albertus dixit sensum falli non posse : sed ad pauca respexit, est enim ultra recolendum, speciem non semper representare objectum ut representari deberet, ideoque per talem speciem non cognosci objectum prout est, eoque modo sensum falli, cum in eo judicio, quo res prout a parte rei habet, vel non habet, non autem prout relucet in specie, veritas, et falsitas consistit, ut notavit optimus divus Thomas, decimo septimo, quæstione decimaseptima, articulo secundo ad primum, et quæstione octogesimaquinta. Cur autem species non representet rem, ut representari deberet, una causa est organi indispositio : sic infirmus judicat amaram, rem dulcem, quia lingua suffusa est amarore. Unde Aristoteles quinto, de Generatione animalium, capit. 2, scripsit judicium exquisitum differentiarum soni, atque odoris in sinceritate sensorii positum esse. Altera est medium indispositum, quæ est similis priori, organum enim quasi medium est quoddam intrinsecum. Tertia causa esse potest situs, et distantia objecti, sic colores in collo columbae apparent, quia sic positam lux ferit eo modo, ut species illos colores representantes diffundat, cum tamen ii colores in collo non existant.

5. *Quarta conclusio bipartita* — Quarta conclusio. Facilius decipitur sensus circa sensibilia communia, quam circa propria, quæ est differentia ab Aristotele intenta, quare si impedimenta tollantur, omniaque requisita ad sint, circa nullum eorum decipitur. Probatur prima pars conclusionis. Nam visus facile decipitur circa quantitatem rei, difficile autem circa colorem : sic a longe rem albam cognoscit, decipitur autem circa illius quantitatem, vel distantiam, vel circa alia sensibilia communia multo facilius. Ratio vero est, quia sen-

sibile proprium virtute sua immutat sensum, sensibile autem commune non sic : quare, etc., quam quidem differentiam (ut secundæ parti conclusionis satisfaciamus) explicat Aristoteles tertio, de Anima, text. 161, dicens circa sensibilia propria errorem non contingere, aut quam paucissimum, idemque sentit sanctus Thomas, prima part., loc. cit., et lect. decimatercia, libro de Anima, dum ait sensum falli per se circa sensibile commune, per accidens vero circa proprium. Ultima vero pars conclusionis patet ex dictis. Nam ablatis impedimentis ex parte potentiae et medii, atque objecto debite applicato, non est unde possit irrepere deceptio : objectum enim naturaliter agit, ac proinde si non impediatur perfectam imprimi sui similitudinem : sensus deinde naturaliter conformatur in cognitione speciei, quam recipit : ergo, etc. Et confirmatur argumentum pro Alberto, in fine num. primi, quæ non aliud probant unde Alexander 1, de Anima, cap. 12, Themistius, libro secundo, capite vigesimoprimo, et Commentator, text. sexagesimoquinto, aiunt sensus non falli, si sensoria, situs et media recte habeant, et haec de quæstione praesenti : nam de modo, quo contingit falli sensum interiore, melius dicetur c. 31.

CAPUT XI.

UTRUM ALIQUIS SENSUS POSSIT COGNOSCERE PROPRIUM ACTUM.

1. *Ratio dubitandi pro utraque parte.* — *Notatio prima.* — *Notatio secunda.* — Hæc quæstio partim pertinet ad explicationem objecti sensibilis, partim ad explicationem actus potentiae sensitivæ, et partim ad explicandam vim ipsius sensitivæ potentiae, investigamus enim an possit tanta perfectio in tali potentia repertiri, ut possit super suum actum reflexionem facere, et videtur affirmandum ex Aristotele, de Anima, lib. 3, cap. 2, text. 138, ubi indicat, quod visus se videre videat, quia quodammodo est colore delibutus. Contra vero est, quia reflexio supra proprium actum ad virtutem spirituale spectat. Notandum est, quod actus cognoscendi dupliceiter potest cognosci, uno modo proprio tanquam objectum alterius actus, cognoscendo videlicet ipsam cognitionem. Alio modo minus proprie dici potest cognosci actus quasi in actu exercito, non per alium actum, sed per ipsummet. Nam quia visio, verbi gratia, est vitalis actio cognoscitiva, ideo per illam formaliter in actu exercito videmus

nos videre, non autem, quia reflexionem formalem faciamus, sed virtualem quasi dum actu videmus, experiendo nos videre. Circa priorem modum, notandum ulterius, non esse sensum questionis, an potentia sensitiva possit quidditative cognoscere actum suum, sed solum quantum ad an est, ut quemadmodum sentitur sensationis objectum, albedo scilicet, vel sonus, ita sentiri possit ipsa visio. Licit autem sermo sit præcipue de eadem potentia, tamen quæstio universim decidetur, an actus sensitivæ potentiae possit proprie ab eadem, vel ab alia potentia sensitiva cognosci.

2. *Prima opinio Themistii, Averrois, etc.*

— *Secunda opinio contraria D. Thomæ, Alberti, etc.* — Prima est opinio Themistii, citato loco de Anima, concl. 4, Averrois, textu 136, sensus etiam externos posse percipere proprias operationes : fuitque sententia Platonis in *Theeteto* quem sequuntur Venetus, Ægidius, Cajetanus et alii, infra libro 3, capit. 2. Alia opinio est nullum sensum externum posse propriam percipere operationem, posse tamen internum externas illas percipere. Ita divus Thomas, 1 part., quæst. 78, art. 4, ad secundum, quæst. 87, art. 3, ad tertium, 2, contra Gentes, cap. 65, Albertus 2, de Anima, tract. 4, cap. 7, Thienensis, textu 138. Atque Scotus in 4, dist. 45, quæst. 3, apertius ait sensacionem exteriorem imprimere posse sui speciem sensui interiori : imo ipsum quoque sensum interiore posse actum suum cognoscere et memorari. Aristoteles autem in hac re dubius videtur, nam libr. de Somno et vigilia, capit. 2, aperte confirmat secundam opinionem : at, citato libro 3, de Anima, cap. 2, primam indicat, nam quæstionem disputat de sensu exteriore, et utrumque arguit, deinde argumenta solvit partis negantis.

3. *Prima assertio.* — Sit vero in hac re prima conclusio. Nulla potentia sensitiva cognoscit primo modo, seu actu distincto suum actum. Ita divus Thomas supra, et 1 part., quæst. 14, art. 2, ad primum. Ferrarius 2, contra, capit. 66, Javellus, lib. 2, de Anima, quæst. 56, Capreolus, in 3, dist. 44, quæst. 1, art. 3, Jandunus 3, de Anima, quæst. 33, Apollinaris, quæst. 37, qui omnes de sensibus exterioribus tantum loquuntur : attamen conclusio universalior est et ejus ratio, quod reflecti super suum actum excedat limites potentiae materialis. Unde Proclus, lib. de element. Theolog., dixit nullum extensem esse ad se conversivum. Hoc vero assumitur tanquam primum principium, cum tamen tale esse non

apparet. Ratio ergo esse videtur, quod nulla potentia ferri possit extra suum objectum, actus autem sensus cuiusvis non comprehenditur sub objecto illius, quod probatur. Quia objectum sensus limitatum est, ac determinatum, cum ipsa quoque potentia sit limitata etiam in ratione cognoscitivæ potentiae : objectum autem sic limitatum non complectitur suæ potentiae actum, qui altioris est ordinis, cum magis ad spiritualitatem accedat, quia ratione etiam supra diximus, capit. 2, num. 32, potentiam materialem non posse esse partem sui objecti. Et explicatur ratio inductione, nam visus visionem non videt, quia determinatur ad lucidum, quo sane visio est perfectior, idemque de imaginativa, ac cæteris dicendum : solum ergo potentie spirituali datum est, ut proprium actum alio actu cognoscat, quia objectum habet universalissimum, atque omnia comprehendens. Et confirmatur hæc ratio primo : quia nulla potentia sensitiva potest cognoscere seipsum : ergo nec suum actum. Consequentia valet a paritate rationis ex supra dictis. Secundo potentia sensitiva non est cognoscitiva sui organi, quia jam objectum intus existens prohiberet cognitionem objecti extranei, sed eadem vel major ratio est de actu, ut ab ipso organo, in quo est impediatur, ne terminari possit ad alia objecta : ergo, etc. Ex hac vero conclusione colliges, nullum sensum esse cognoscitivum suarum specierum, et de externis quidem id constat, de aliis autem probatur, tum quia species quantum ad modum, quo sunt in potentia, ejusdem sunt ordinis cum ipsa : tum quia non assignabatur modus, quo valeant cognosci, aut immutare queant ipsam potentiam.

4. *Secunda assertio.* — Secunda conclusio. Nullus sensus percipit actum alterius sensus per propriam talis actus speciem, ac tanquam partem sui adæquati objecti. Hanc conclusiōnem insinuat Philoponus, lib. 3, de Anima, cap. 2, et Simplicius ibi, dum dicunt operationes sensuum non percipi sensu exteriori, aut interiori, sed quadam vi animæ rationalis, quæ attentiva nuncupatur, addunt tamen, sensum ut instrumentum rationis posse perciperemus met operationem : consentit Nyphus in *Collectaneis*, et Nemesius, de Natura hominis, cap. 7. Hoc tamen additamentum falsum est, ut ex præcedenti conclusione constat : nam sensus etiam rationi conjunctus non transcendit suum objectum, primum vero dictum verum est, si per vim attentivam significant intellectivam, alia enim quæcumque fictitia erit, ac super-

flua: probatur ergo conclusio. Quoniam interni sensus non percipiunt illo modo sensations externas, qui maxime viderentur eas percipere: ergo, etc. Probatur antecedens. Nam visio, verbi gratia, non imprimet propriam sui speciem sensui interno, ut ita valeat ab illo percipi, alias videndo album due imprimentur in interiori sensu species albedinis scilicet et visionis, quod falsum esse inde constat, quia jam sensus interior duos actus simul elicet juxta numerum specierum, quod est contra experientiam, ac debitum modum operandi sensus interioris; nunquam enim posset ad unum aliquid perfectam adhibere attentionem, sed necessario illam divideret, cum naturaliter operetur, nec sit major ratio se ad hoc, quam ad illud applicandi. Et confirmatur primo: nam si cognosceremus visionem per propriam speciem, possemus formare proprium et distinctum illius idolum, cuius oppositum certe experientia demonstrat: concludendum igitur hujusmodi sensations actus esse, et entitates excedentes ambitum objectorum sensibilium. Et confirmatur secundo: quia sensus interior non potest cognoscere ipsam externam potentiam: ergo non potest percipere illius actum per propriam speciem, cum par sit ratio.

5. *Tertia assertio probatur.*—Sit tertia conclusio. Omnis sensus percipit aliquo modo actum suum non per reflexionem, sed imperfecto modo, et quasi in actu exercito, ut num. primo explicatum est. Probatur, nam omnis cognition fit per vitalem attentionem et immutationem ipsius potentiae: ergo dum potentia sentit objectum extrinsecum, a tali sensatione immutatur, et in actu exercito quadammodo experitur se sentire. Confirmatur. Nam eo ipso, quod videmus colorem, licet mente non reflec tamur, postea experimentalem notitiam habemus, non solum quid color sit, sed etiam quid sit videre colorem: ergo signum est vidisse nos antea modo aliquo ipsam visionem, non enim aliunde talis notitia relinqui potuit, posito, quod nulla habita est formalis reflexio.

6. *Quarta assertio.*—Quarta conclusio. Sensus interior cognoscit operationem sensus externi, non quidem per propriam ipsius operationis speciem, sed per speciem externi sensibilis, quam veluti modificatam recipit ab ipsa operatione externi sensus. Probatur, nam sensations externae cognoscuntur ab interiori sensu, et non per proprias species earum, ut probatum est: ergo per species objectorum ipsarum: cumque haec species non possint in

interno sensu ejusdem omnino rationis esse cum speciebus, quae de eisdem objectis dantur in externis sensibus (diversae namque potentiae diversa modo aliquo species exigunt), relikum est, ut sint saltem modificate, tales que resultant ex sensatione externi sensibilis: cum alia via non supersit, qua internus sensus externas sensations percipiat: sola ergo major probatur, nam memoriam nostrarum sensationum externarum, verbi gratia, videsse, vel audivisse tale aliquid. Si dicas memorari nos per intellectivam memoriam: contra est, quod experiamur, eadem virtute memorari nos rei visae, et visionis, memoria autem talis rei sensitiva est: ergo et visionis illius. Et confirmatur de brutis, quae videre et tangere appetunt: ergo aliquo modo percipiunt actus istos, quod certe necessarium fuit, inquit Albertus, ad complementum naturae sensitivae, quia tales actus nocivi sunt, aut profici parti sensitivae, et ideo oportuit a bruto cognosci, ut possint nociva fugere et commoda prosequi. Dicta autem modificatio potest declarari, ut sicut sensus exterior percipit distantiam, quia species a diversa distantia aliter, et aliter illum immutant, ita species in sensu interiori fiunt tali, vel tali modo, quia ministrantur per hunc, vel alium extnum sensum, per hanc vel illam ejus sensationem: nam species, verbi gratia, ministratae per visum, proveniunt ad sensum internum, modo magis, ut ita dicam, spirituali, quam species quae per auditum ministrantur. Item internae illae species representant rem ipsam quasi jam intuitive perceptam, sive modo aliquo representatio earum modificatur a sensationibus exterioribus.

7. *Objectio prima contra proximam conclusionem.*—*Secunda objectio.*—*Tertia.*—Sed circa conclusionem hanc difficultas restat ex Aristotele, libr. de Insomniis, capit. ultim., ubi indicat imaginationem cognoscere actum suum, sic enim ait: *Cum summa potestas, eademque judicatrix sentiebat Coriscum, simulacrum non dicebat, imo per hoc ipsum simulacrum, et verum illum Coriscum animo complectebatur: quod (utique simulacrum) item sentiens hoc ipsum ait non esse Coriscum, sed illius simulacrum:* ubi aperte ait imaginativam cognoscere idolum a se formatum, quod certe a suo actu non distinguitur, ut infra videbimus: quod autem de virtute sensitiva ibi loquatur patet: nam subdit, *nisi sanguine impediatur, judicabit vere illum esse Coriscum.* Secundo arguitur ex Aristotele, libr. de Memoria et reminisce, docente memoriam, utique sensitivam,

vam, fieri manente rei imagine in potentia, quae postea percipitur, ut est imago. Ratione arguitur tertio. Nam intellectus cognoscit opera phantasiae, sicut experimur: ergo et phantasia illa cognoscit, cum nihil cognoscat intellectus, quod non etiam phantasia cognoscat: atque haec ratio valet etiam contra secundam conclusionem. Urget quoque locus Aristotelis, de Somno et vigilia, supra citatis in n. 2, asserentis sensum communem cognoscere sensations externas.

8. *Ad primam objectionem.*—*Ad secundam objectionem.*—Ad primum locum respondeatur, per summam potestatem indicatrixem intelligi intellectum, nam dicta operatio illius tantum esse potest, quererit enim ibi Aristoteles principium cuiusdam operatio in somniis fieri solitae, nempe cum aliquid imaginamur, et postea reflexe judicamus id esse somnium, et non rem veram, illud namque judicium fit ab intellectu, qui etiam inter dormiendum non omnino impeditur a discurrendo: quod vero Aristoteles ibi de intellectu loquatur, patet primo ex illo, quod subdit exemplo, quando res visa apparet duplex, et intellectus apparentiae causam pernoscent, judicat unam esse, sensumque corrigit. Patet secundo ex causa talis actus, quam idem subdit, illam nempe potentiam tunc etiam habere posse aliquem discursum, at discurrere intellectus est, non ullius sensus. Neque obstat, quod de sanguine adducatur, nam diversa corporis dispositio variat imaginationem, siveque potest judicium intellectus variare, maxime quando non est perfecte solutus, et ita ait idem Philosophus, si maxima sit copia sanguinis, futuram vehementem specie impressionem in imaginativa: sive defecturam intellectui facultatem judicandi non ita esse. Neque etiam obstat, quod Aristoteles loquens de intellectiva potestate verbo sentiendi utatur, hoc enim extendi solet etiam ad intellectum. Ad secundum locum respondeatur, Philosophum tractare ibi de modo, quo fit memoria, per imagines scilicet relictas a rebus, quibus dum potentia non utitur, non memoratur: quando vero utitur, memoratur, et hoc vocat Aristoteles cognoscere rei simulacrum, id est, per illud rem representatam attingere, non quod idolum ipsum cognoscatur, siquidem impertinens est ad memoriam.

9. *Ad tertiam objectionem et ad alia in principio adducta.*—*Placitum Alberti, etc., quomodo verificandum.*—Ad rationem responderetur non oportere ut id ipsum phantasia cognoscat quod intellectus intelligit, sed est satis, si

quipiam cognoscat, quo intellectus deveniat in cognitionem alterius: veluti si phantasia versetur circa motum celi, ut intellectus cognoscat intelligentiam motricem celi. In proposito ergo satis est, quod phantasia operaciones suas in actu exercito imperfecte cognoscat, ut intellectus possit illas magis proprie et perfectius cognoscere. Illud vero ex Aristotele, de Somno et vigilia, intelligendum juxta quartam conclusionem, eodemque modo oportet intelligere, divum Thomam in numero secundo, etiam allatum. Quando vero Aristoteles, citato loco de Anima dicere videtur visum cognoscere se videre, interpretandus est juxta tertiam conclusionem, et ita est intelligenda illa ejus ratio, in numero primo tacta, quod visus ideo sentire possit se videre, quia est aliquando colore delibutus, id est, quia habet speciem representantem colorem potest exire in actum, quo videat, ac simul in actu exercito cognoscat se videre. Qui sensus confirmatur ex textu 138, ubi ait visum ita sentire se videre, sicut tenebras videt, tenebras autem non sentit proprio actu signato, sed ideo solum, quod in actum exercitum non exit: sic ergo e contrario, etc. Nonnulli opinati sunt sensum exteriorem per se quidem non sentire suam sensationem, sentire tamen ut conjunctus est sensui communis, et quasi unus cum illo. Ita insinuat Albertus, lib. 2, tractatu 4, cap. 8, in fine, et Ferrarius 2, contra, cap. 66, Cajetanus, 1 part., quæst. 75, articulo secundo. Distinctio tamen consistit in voce solum, in re autem admittunt sensum internum cognoscere actus exterioris sensus, quod etiam quo pacto verum sit, jam exposuimus.

CAPUT XII.

UTRUM ALIQUA POTENTIA SENSITIVA POSSIT COGNOSCERE IN ABSENTIA OBJECTI, ET QUO MODO.

1. *Arguitur primo pro parte negativa.*—*Secundo.*—*Tertio.*—*Arguitur pro parte affirmante.*—Videtur pars negativa vera. Primo, quia haec est differentia inter intellectum et sensum, quod intellectus habere possit notitiam abstractivam, sensus vero non nisi intuitivam. Secundo si sensus posset cognoscere rem absentem, posset etiam cognoscere rem praeteritam: hoc autem non potest, nam cognoscere praeteritum, est cognoscere tempus, quod tamen solo intellectu concipitur, 4 Phys., text. 131. Item si sensus posset cognoscere rem non existentem. Consequens est falsum,